

CİNSEL YÖNELİMLER, CİNSEL KİMLİKLER VE SAĞLIK

Remzi ALTUNPOLAT*, Onur HAMZAOĞLU**

Özet: Dünya Sağlık Örgütü(DSÖ) tarafından doksanlı yıllara kadar hastalık olarak kabul edilen eşcinsellik, Mayıs 1990 yılında gerçekleştirilen 43. Dünya Sağlık Kongresi'nde onaylanan Uluslararası Hastalık Sınıflaması (ICD) listesinin 10'uncu versiyonu (ICD-10) ile birlikte listeden çıkartıldı. Söz konusu liste, DSÖ üyesi ülkeler tarafından 1994 yılından itibaren kullanılmaya başlandı. Dünyada sağlık alanının en üst organı olarak kabul edilen böyle bir yapının bile, bunca yıl yürüttüğü hatanın yarattığı olumsuzlukları saymakla bitirmemizin mümkün olmadığını biliyoruz. Özellikle Türkiye gibi ataerkinin başat olduğu bir ülkede ise konunun toplumsal alanda yaygın olarak konuşulabiliyor-paylaşılabiliyor oluşu birkaç yılı geçmiyor. Bununla birlikte, konunun "zorunlu" ilgilileri olan sağlık emekçileri arasında bile cinsel yönelimlerin bir hastalık olmadığı kabulü konusunda yaygın tereddütler bulunduğu da başka bir gerçekimiz. Dosyamızda yer verdiğimiz 11 makale ile bütün yönleriyle olamasa bile, konuyu sağlık emekçilerinin dikkatine sunmak istedik.

Anahtar Sözcükler: Cinsel yönelim, Cinsel kimlik, Sağlık

Sexual Orientation, Gender Identities and Health

Abstract: World Health Organization (WHO) had been accepting homosexuality as a disease until 1990s. However, homosexuality was removed from International Classification of Diseases (ICD) with 10th version of ICD (ICD-10) in 43th World Health Assembly in May 1990. This ICD list has been started to be used by WHO Member Countries by 1994. We know that it is not possible to exactly determine what the consequences of this mistake repeated for years by the highest health body in the World were. Especially in Turkey of which patriarchy is a dominant element, this issue has been discussed for no more than a few years. Nevertheless, it is another reality of us that even among the health workers who are the "inevitable" addressees of this subject, there is a common hesitation for accepting that homosexuality is not a disease. Through eleven articles included within the scope of this theme, even if we cannot cover all aspects of the issue, we wanted to bring it to the attention of health workers.

Key words: Sexual Orientation, Gender Identity and Health

Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsel kimlik gibi kavramların Türkiye'de daha sık telâffuz edilmeye başlanması ve sosyo-politik bir tartışma konusu haline gelmesi Gezi İsyanı ile oldu. Yine söz konusu kavramlarla bağlantılı; bazen LGBT'İliler, LGBT'İciler şeklinde yanlış kullanımlara tanık olunan bazen de ne anlaşıldığı muğlâk olan "LGBTİ" söz öbeğinin popüler kamusal dile yerleşmesi de Gezi'nin sonuçlarından biriydi. "LGBTİ meselesinin", hareketin aktivistleri ve sınırlı sayıda akademisyenin ilgisi dışında daha geniş çevrelerce konuşulur hale gelmesi kuşkusuz olumlu bir gelişme. Zira konunun artık LGBTİ'lerin sorunları gibi hayli genel bir başlık çerçevesinde değil, daha spesifik alanlara odaklanacak tarzda ve muhatap alınan farklı toplumsal öznelerle birlikte masaya yatırılması bariz biçimde kendisini hissettiriyor.

Sağlık alanı da bundan azade değil. Tıp, bilhassa psikiyatri geçtiğimiz iki yüzyılda egemen olandan farklı cinselliklerin, cinsel yaşantıların ve kimliklerin "hastalık" olarak damgalanması, cinsel arzunun

sapkınlaştırılması ve marjinalleştirilmesinde başat bir rol oynadı. Dinin açıklayıcı gücünü yitirdiği, bir disiplin ve cezalandırma mekanizması olan hukukun sotasının yetmediği yerde tıp devreye girdi. Hâkim cinsel normlara uymamanın tıbbi ve psikiyatrik bir sorun olarak tanımlandığı durumlarda başvurulmuş cinsel uyum ve cinsel sapıklık kategorileri sağlık ve hastalık kavramlarıyla birlikte gündeme geldi. Hâkim normlara uygun cinsel davranış olgun, üretimsel ve sağlıklı olarak betimlenirken, "sapkın davranış", olgun olmayan, yıkıcı ve hasta olarak kodlandı. Cinsel sapkınların hasta olduğu, davranışlarının sınıflandırılmasının tıbbi teşhise girdiği, bu davranışların bir hekim tarafından düzeltilmesi gerektiği ve buna yönelik terapi yöntemlerinin geliştirilebileceği sayıtlıları doğrultusunda "tıbbi cinsel sapıklık modeli" inşa edildi. Bu anlamda hekimlerin eşcinselliğe yahut egemen olandan farklı bir cinsel kimliğe "özel bir ilgi" göstermesinin nedeni, cinsel sapıklık olarak görülen bu durumların tedavi edilmesi ya da önlenmesi isteğiydi.

*Kaos GL Derneği

**Toplum ve Hekim Dergisi

Sonucu ise; LGBTİ'lere yönelik acı veren tedavi süreçleri ve toplumsal düzlemde ayrımcı ideolojinin güçlenmesiydi. Ayrımcılığın şiddeti o boyutlardaydı ki 1980'lerin hemen başında ABD'de ilk HIV/AIDS vakaları ile karşılaştığında önce "Gey Kanseri" olarak adlandırıldı, bugün bile yaygın olan "AIDS'in en çok eşcinsel erkekler arasında görüldüğü ve eşcinsel erkekler arasındaki ilişkiler yoluyla bulaştığı" mitinin yerleşmesine neden oldu. Nitekim bu ayrımcı/dışlayıcı mitin yaygınlığına dair ülkemizden verilecek en çarpıcı örnek; çok yakın bir zamanda Kızılay Başkanı'nın "Eşcinseller kan verme konusunda risk grubundadır. AIDS virüsü eşcinsellerde yoğun olarak gözükür" şeklinde basına yansıyan ifadeleri. Aslında LGBTİ'lerin gayet iyi bildiği bu uygulama yeni değil; Kızılay Başkanı'nın açıklaması malûmun ilanı anlamına geliyor.

1960'ların sonunda LGBTİ kurtuluş hareketinin bir politik özne olarak sahneye çıkışı ve yürüttüğü mücadele psikiyatrinin kendisini gözden geçirmesine, eşcinselliğin artık bir hastalık olarak tanımlanmaktan vazgeçilmesine neden olduysa da tıbbın heteroseksist bakış açısının bütünüyle değiştiğini söylemek güç. Hemen ardından "eşcinsellik geni" üzerine yapılan çalışmalar ortalığı kaplamaya başladı. Cinsel yönelimin -daha doğrusu normal ve doğal olduğu için üzerine konuşma zarureti pek duyulmayan heteroseksüelliğin değil de eşcinselliğin, biseksüelliğin yahut transseksüelliğin- kaynağını bulmak konusundaki bu bilimsel çalışmaların amacı hakikaten ne? Sadece bilimsel merak mı yoksa heteronormatif dünyanın zihinlerimizi ve pratiğimizi kuşatmış olması mı? Tıbbın mevcut haliyle heteropatriarkal kapitalizmin işleyiminde ve yeniden üretimindeki rolünü göz ardı ederek, bu sorulara yanıt vermemiz mümkün görünmüyor.

Bireyin verili toplumsal yapı içindeki rolünü yerine getirmesi ve sistemin idamesi için optimum kapasiteye sahip olmasını vaz'eden bir sağlık anlayışı ve ona hizmet eden tıp, LGBTİ'lerin bedenlerini de her daim tıbbileştirecektir. Rahatsızlık ve yabancılaşmadan özgürleşme, kendini keşfetme ve kendini gerçekleştirme kapasiteyi kapsayacak şekilde insanın gelişim kapasitesine vurgu yapan bir sağlık ve tıp ufku ise cinsel çeşitliliği, çoğulluğu ve çokluğu kabul eder.

Bugüne kadar söz siyaseti ve pratiğiyle bu ikinci perspektifin sürdürücüsü olduğu bilinen Toplum ve Hekim'in belki biraz geç de olsa cinsel yönelimler ve cinsel kimlikler üzerine okumakta olduğunuz sayıyı gerçekleştiriyor olmasının sevindirici olduğu kadar ön açıcı bir adım olmasını da umuyoruz. Nitekim Türkiye'de LGBTİ örgütleri ve onlarla birlikte çalışan CETAD (Cinsel Eğitim, Tedavi ve Araştırma Derneği)'in yaptığı yayınlar dışında kısaca cinsel yönelimler, cinsel kimlikler ve sağlık başlığı altında toplayabileceğimiz alanda yapılan çalışmalar oldukça sınırlı ve bilhassa psikiyatriye hasredilmiş durumda. Üzerine bu kadar tıbbi-bilimsel olduğu iddia edilen teorinin dolaşımında olduğu cinsel yönelimler konusunda yazılan tez sayısı da

bir hayli düşük. YÖK Tez Merkezi sayfasına bakıldığında, karşımıza çıkan tablo şu: Psikiyatri, psikoloji, adli tıp, halk sağlığı, hemşirelik, çocuk sağlığı, hemşirelik ve mikrobiyoloji dallarında cinsel yönelim, eşcinsel, homoseksüel, biseksüel, transseksüel, interseks, homofobi başlıklarında yazılan tez sayısı toplam 21. Bu sayının sekizi psikoloji, üçü psikiyatri, beşi de adli tıp alanında kaleme alınmış tezler. Söz konusu veriler tıp ve sağlık eğitimi üzerine de ayrıca düşünmeyi ve yeniden tartışmayı gerektiriyor.

Dosyamız; bir yandan kavramları yerli yerine oturtmayı, heteroseksist tıbbi teşhir etmeyi, LGBTİ'lerin tıpla ilişkisini ve sağlık alanında yaşadığı ayrımcılıkları açığa çıkarmayı, LGBTİ'leri kapsayacak sağlık hizmetlerinin nasıl hayata geçirilebileceğini açmayı arzularken, diğer yandan LGBTİ hareketinin tarihini ve hareketin ajandasında yer alan transfeminizme ve queer teoriye dair teorik tartışmalar ile hukuk ve eğitim gibi kimi sorun alanlarını dikkatlerinize sunmayı amaçlıyor. Farklı bir özneliği ve dinamiği temsil eden Kürt LGBTİ'ler üzerine bir yazının dosyamızda yer alması LGBTİ hareketinin çeşitliliğini göstermesi bakımından oldukça önemli. Tabii ki hareketin gündemindeki bütün mevzuları tüketici biçimde ele aldığımız söylenemez. İstihdam problemleri, işgücü piyasasında ayrımcılık ve dışlanma, barınma hakkı, sosyal hizmetler, kentsel mekânda varoluş, siyasal temsil, başta adını zikrettiğimiz Gezi İsyanı'nın aktif ve öne çıkan bileşeni olarak LGBTİ'lerin hadisenin diğer aktörleriyle ilişkisi gibi önem taşıyan başka başlıklar dosyada yer almıyor. Yine tıbbi bir mesele olan ama her nedense hakkında pek konuşulmayan interseks bireyler üzerine bir yazımızın olması dosyayı daha güçlendirebilirdi.

Bu dosyanın bütün sınırlara direndiğimiz, bütün ihtimallerin kapısını araladığımız, herkes için sağlığı birlikte inşa ettiğimiz yeni başlangıçlara vesile olması dileğiyle...